

המכללה האקדמית בית ברל – מרכז תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה ועם מוגבלות
המוסד לביטוח לאומי – הקרן לפיתוח שירותים לנכים והקרן למפעלים מיוחדים

המלצות להנגשת הוראה-למידה לסטודנטים עם מוגבלות מדריך למרצה

אריאלה הלוינג ויעל רויטמן

תשע"ג – 2012-2013

Recommendations for accessible teaching-learning process for students with disabilities: Lecturer's Guide

Ariella Hellwing and Yael Roitman

פיתוח וייעוץ תוכן

ד"ר אורית אלמוג
ענת בנסון
ד"ר אורית גילור
כרמי גלן-טייב
ד"ר אורית דהן
אריאלה הלוינג
מיכל טבקמן
ד"ר ינקי טפּלר
דפנה ילון
ד"ר אילנה מילשטיין
בלהה מנדילוביץ'
טל נוסל
טליה קונסטנטין
ד"ר נוע רגוניס
ד"ר סוזי רוסק
ד"ר מור שגית
אהוד שמחי

סטודנטים שותפים

גלית בר-אל
אם-לי גדי
מור תמיר

עריכה לשונית

סיונית רובינשטיין

עיצוב גרפי

רויטל רוזנשטרם

© כל הזכויות שמורות לאריאלה הלוינג, יעל רויטמן, מרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה ועם מוגבלות, המכללה האקדמית בית ברל, הקרן לפיתוח שירותים לנכים והקרן למפעלים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי.

נדפס בבית ברל, ישראל בשנת תשע"ב – 2012

תוכן עינים

4	.....פתח דבר	◀
6	.....החקיקה במדינת ישראל בתחום ההנגשה בהשכלה גבוהה	◀
8	.....נגישות	◀
9	.....עיצוב אוניברסלי כמקדם את עקרון ההנגשה	▶
12	.....האתגרים בהנגשת הוראה-למידה	▶
12	.....עמדות מרצים כלפי הנגשת הלמידה עבור סטודנטים עם מוגבלות	•
12	.....חופש אקדמי	•
12	.....רמה אקדמית	•
13	.....העדפה מתקנת	•
13	.....קודים אקדמיים	•
14	.....מאפייני הסטודנט	•
16	.....דילמות מקרים	▶
16	.....מקרה א' – סטודנט עם לקות ראייה	•
17	.....מקרה ב' – סטודנט עם לקות שמיעה	•
17	.....מקרה ג' – סטודנט עם לקות למידה	•
18	.....מקרה ד' – סטודנט עם מגבלת ניידות	•
20	.....מקרה ה' – סטודנט עם מוגבלות פסיכיאטרית	•
21	.....נהלים ומדיניות במכללה האקדמית בית ברל	▶
	מרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה ולסטודנטים עם מוגבלות	▶
22	.....במכללה האקדמית בית ברל	
22	.....תפיסת העולם	•
23	.....צורת הפעילות	•
23	.....דרכי פנייה	•
23	.....התאמות להיבחות הניתנות בקמפוס	•
24	.....שירותי מרכז התמיכה	•
25	.....עקרונות מרכזיים בהנגשת הוראה	▶
27	.....סוגיות ייחודיות בהנגשת הקורס	▶
27	.....הנגשת סילבוס	•
27	.....הנגשת מצגות	•
27	.....הנגשת חומרי מולטימדיה (וידאו, קובצי קול ולוחות חכמים)	•
27	.....הנגשת דרכי הערכה	•
28	.....הנגשת דרכי הוראה	•
28	.....הנגשת למידה מקוונת	•
29	.....הנגשת סדנאות	•
29	.....הנגשת עבודה מעשית	•
30	.....הנגשת סמינריון	•
31	.....הנגשת סיור	•
32	.....הנגשת מעבדה	•
33	.....ביבליוגרפיה	◀

פתח דבר

מרצים יקרים,

העיסוק בנושא ההנגשה במכללה האקדמית בית ברל הוא חלק ממגמות חברתיות המתפתחות בארץ ובעולם. מדינת ישראל עומדת בפני יישום חוק שוויון לאנשים עם מוגבלויות התשנ"ח-1998. יישום חוק זה מצריך הכנה, התארגנות וחשיבה של גורמים רבים, ובהם גם המוסדות להשכלה גבוהה. למרות שמספר מסלולים במכללה עוסקים בנושאים הקשורים במוגבלות, ועל אף העובדה שאנשי סגל רבים חוקרים את המודעות ל"שוניות" ול"שילוב", הרי שלרוב, ההתמקדות נעשית בילדים מהחינוך המיוחד. חוברת זו מהווה נדבך נוסף להרחבת הדיון בתחום הנגישות בחינוך לעולם האקדמי ולהשלכות של עולם זה על עולם התעסוקה.

חוברת זו מציעה סדרה של עקרונות מנחים בתחום ההוראה-למידה שנועדו לחזק את נושא הנגישות מבלי לפגוע ברמה האקדמית של המוסד. הקפדה על ההנגשה יש בה כדי להגביר את תחושת השייכות ולשפר את הלמידה. היא משתלבת עם מגמות נוספות במכללה שהציבה את הנושא החברתי על סדר היום המכללתי והקימה ממשקים שונים שתומכים בנושא כמו ועדות הוראה קבועות והקמת המרכז לקידום ההוראה.

אנו כמרצים שואלים את עצמנו לא אחת שאלות רבות על נגישות ועל התאמות. יתרה מזאת, פעמים רבות אנו נדרשים, בשעת הרצאה או בעקבות בחינה, ליצור התאמות לסטודנטים שלנו מבלי לדעת האם הם זכאים להן, ומבלי לדעת כי הפתרונות שמצאנו עבורם הם חלק מתוך תפיסה רחבה של נגישות, עיצוב אוניברסלי, ומימוש זכויות הנוגעות לכבוד האדם.

שאלות רבות הן מנת חלקנו, וחלקן מהוות בסיס לדיונים סוערים בישיבות הוראה וישיבות פדגוגיות:

- איך ניתן לשמור על סטנדרט אקדמי גבוה מבלי לחייב קריאה שוטפת באנגלית?
- איך ניתן לשמור על סטנדרט אקדמי עם כל ההתאמות הניתנות לסטודנטים עם לקות למידה או סטודנטים עם מוגבלות?
- איך ייתכן שיש צורך בהתאמות רבות כל כך?
- מה יקרה במעבר לעולם העבודה?
- האם אדם עם לקות למידה ושגיאות כתיב יכול להיות מורה?
- כיצד תוכל סטודנטית עם מגבלת ראייה להיות גננת?
- כיצד מרצה יכול לפעול לטובת הנגשה ולענות על הציפיות הרבות ממנו?
- איך משתלבים יחד שני עקרונות בסיסיים: חופש אקדמי לצד הנחיות בדבר מתן התאמות לאנשים עם צרכים מיוחדים?

חוברת זו מנסה לתת מענה לחלק משאלות אלו, להגדיר מושגים מרכזיים כמו "נגישות" ו"עיצוב אוניברסלי" בהוראה-למידה, ולתת את הבסיס החוקי עליו נשענות הגישות. בנוסף,

חוברת זו נועדה לסייע לכם בתרגום העקרונות הבסיסיים בתחום נגישות ועיצוב אוניברסלי, לפרקטיקות בהוראה-למידה. אין לנו ספק כי הקריאה בחוברת זו תגלה כי אנשים עושים רבות בנושא גם אם עד כה לא הגדירו את עשייתם כהנגשה.

החוברת נכתבה על ידי צוות מרכז התמיכה ובשותפות עם סטודנטים עם לקויות למידה ועם מוגבלויות. היא נכתבה במספר שלבים שכללו גם סדנאות ודיונים של צוות המרכז והסטודנטים. כמו כן, בשל מרכזיותם של המרצים בכתיבת חוברת זו, תגובת הסטודנטים התבקשה על חלקים שונים במהלך הכתיבה.

אנו רואים בחוברת זו הזדמנות לשיח וללמידה משותפים. עם זאת, ברור לנו כי החוברת לבדה אינה נותנת מענה מעמיק בכל הנושאים, ואינה מספיקה כדי להטמיע את תחום הנגישות במכללה, וכי דרושה עוד עבודה רבה בין צוותים שונים ובדרגים שונים.

חוברת זו היא תחילתו של תהליך, ואנו מזמינים אתכם ללמידה משותפת, לביקור אישי במרכז התמיכה ולהיכרות עם רכזת הנגישות. נשמח ללמוד מכם ולסייע בהנגשת תהליך ההוראה-למידה לסטודנטים השונים.

החקיקה במדינת ישראל בתחום ההנגשה בהשכלה גבוהה

החל משנות השבעים המוקדמות ועד שנות התשעים המאוחרות, תחום הנגישות קיבל ביטויים שונים בחקיקה בארץ, בעיקר בתחום הנגישות הפיזית למוסדות ציבור ולחנייות, הנגשת שידורים עבור אנשים עם לקות שמיעה ואיסור הפליית אנשים הנעזרים בכלב נחייה. רק בשנת 1998 נאסרה לראשונה באופן גורף הפליית אנשים עם מוגבלות ועוגנה תחת "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998" (מור, 2009). חוק זה מבוסס על עקרון השוויון, על עקרון ערך האדם שנברא בצלם, ועל עקרון כבוד הבריות. לשון החוק אומרת כי מטרתו "להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מילוי מלא יכולתו". סעיף ז' בחוק עוסק בתחום ההשכלה ובזכויותיהם של סטודנטים עם מוגבלות במוסדות על-תיכוניים. על פיו, מוסדות אלו צריכים להנגיש את שירותי החינוך הניתנים על ידם. בחוק קיימת בעיקר התייחסות לנגישות פיזית, לטכנולוגיה מסייעת ולשירותי עזר (חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998).

חוק השוויון הוא חוק כללי הכולל בתוכו את קשת המוגבלויות, וביניהן גם לקות למידה. עם זאת, "חוק תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על-תיכוניים" שנחקק בשנת 2008, מהווה השלמה והרחבה לנושא לקויות הלמידה. החוק מגדיר מיהו מאבחן מוכר ומהו אבחון תקף, וכן את החובה להקים מרכז תמיכה בכל מוסד אקדמי שייתן מענה לצרכים של סטודנטים עם ליקויי למידה (חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכוניים, התשס"ח-2008). חוק השוויון מייצג שינוי בגישה החברתית כלפי אנשים בעלי מוגבלות. שינוי זה מתבטא במעבר מגישה הרואה באדם עם המגבלה אדם שחי בשולי החברה שחובתה כלפיו היא במתן הקלות והטבות, לגישה הרואה בו שווה בעיני החברה, ומתפקידה לאפשר לו להשתלב באופן כוללני בחברה, מבלי להיות מודר ממנה. חוק השוויון מקדם חקיקה חברתית שנועדה לאפשר לאנשים לקחת חלק פעיל וזכות מלאה להשתתף בחיים האקדמיים. בנוסף, החוק אפשר לאנשים עם מוגבלות ולקרובים להם להגדיר את הקשיים שהם חווים, לא כקשיים פרטיים הנובעים מטרגדיה אישית, אלא כמצב חברתי-ציבורי שבו החברה היא זו שיוצרת את המגבלות והיא גם זו שיכולה להסירן (מור, 2009).

יישומו של חוק השוויון נמצא נכון למועד כתיבת החוברת בשלבים חלקיים במוסדות השונים, ואינו מיושם במלואו מסיבות שונות הנוגעות למודעות נמוכה לנושא בקרב מקבלי החלטות ולשיקולים תקציביים. בימים אלה מתקיימת ביקורת של משרד מבקר המדינה לבחינת הטיפול בסטודנטים עם ליקויי למידה.

כמכללה העוסקת בתחומי חינוך וחברה, המכשירה עובדי הוראה ואנשי חינוך, ואשר חרתה על דגלה להוביל לשינוי בחברה הישראלית, עלינו לשאוף לכך שמורי העתיד יהיו בעלי ידע

רחב יותר בתחום ובעלי מודעות גוברת אותה יקדמו בכיתותיהם. יתרה מזאת, עלינו להבטיח כי סטודנטים עם לקות למידה או מוגבלות, מי שאותם אנחנו מדריכים, ישתלבו בחברה ויחיו בה חיים נטולי חסמים ובעלי משמעות והגשמה.

נגישות

המושג "נגישות" הוגדר בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, בתיקון לחוק בשנת 2005. הגדרת המושג "נגישות" על פי לשון החוק היא כדלקמן:

מתן אפשרות להגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכול באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחות.

(תיקון מס' 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות תשנ"ח-1998, 2005)

מתוך ההגדרה ניתן להבין כי נגישות היא חלק ממערכת זכויות אדם אזרחיות וחברתיות שנועדו לקדם השתלבות והשתתפות של אנשים עם מוגבלות בחברה. היא נועדה למנוע אפליה, לאתר חסמים ולפעול להסרתם. החברה נתפסת במקרים רבים כיוצרת מכשולים שאותם יש להסיר, כיוון שחסמים אלו מונעים מאדם עם מוגבלות את האפשרות לקיים חיים מלאים, חיוניים, יצרניים בחברה, תוך מיצוי יכולות והגשמה עצמית. המשמעות המעשית של יצירת סביבה נגישה היא "תיקון" הסביבה על ידי ביצוע התאמות בסביבה הפיזית, הקוגניטיבית, בפעילות ובהתנהגות. במקרה זה אין רואים באדם עם המוגבלות שונה, אלא בחברה ככזו שמתייגת ומתקשה להכיל צרכים שונים באופן נרחב.

את תחום הנגישות ניתן לחלק לשני תחומים מרכזיים: נגישות פיזית ונגישות שירות המכילה בתוכה את תחום הנגישות בהוראה-למידה. בחברה המודרנית ניתן משקל רב להנגשת ההשכלה וליצירת סיכוי למוביליות בחברה. ההנחה היא כי ככל שרמת ההשכלה של אנשים עם מוגבלות תהיה גבוהה יותר, כך גדלים סיכוייהם להשתלב בחברה ובתעסוקה. מסקירת המצב בארץ בשנים האחרונות עולה כי תחום הנגישות הפיזית הקשור יותר לזכויות אזרחיות זוכה להכרה ביתר קלות, ואילו תחומי החינוך והלמידה הקשורים יותר לזכויות חברתיות אינם זוכים לרמה כזאת של הכרה או עיגון בחקיקה. הנגישות בלמידה חותרת למתן אפשרות להצליח בלימודים בהקשר הרחב: השתתפות בכל תחומי הלימוד ובכל הפעילויות הנלוות ללמידה.

ההנגשה נועדה לכלל האוכלוסייה לאנשים המתמודדים עם מוגבלות קבועה או מוגבלות זמנית. המוגבלות עלולה להתרחש בנקודות זמן שונות במהלך החיים כתוצאה ממחלה, מתאונה או מפגיעה במהלך שירות צבאי או פעילות טרור. מרבית המוגבלויות הן מוגבלויות נרכשות, ורק 2% מהאוכלוסייה הם בעלי מגבלה מולדת. לרוב, ההנגשה נבנית בהתאמה אישית המבוססת על הבנת צרכיו של הפרט והסיטואציה עמה הוא צריך להתמודד, כלומר התייחסות הנובעת מהפרט. עם זאת, כאשר פתרונות ההנגשה נעים על הציר מהכלל אל הפרט הרי שהתפיסה המנחה היא העיצוב האוניברסלי.

עיצוב אוניברסלי כמקדם את עקרון ההנגשה

המושג "עיצוב אוניברסלי" או בשמו הנוסף "עיצוב כוללני", פותח בראשיתו כמענה להנגשה פיזית של מוצרים ושירותים שונים במוסדות ציבוריים ובתחבורה הציבורית, למגוון רחב ככל הניתן של אוכלוסיות. בעוד שהמונח "הנגשה" קובע סטנדרטים להתאמת שירות לאנשים עם מוגבלות, "עיצוב אוניברסלי" מציג השקפה על פיה התאמת השירות לאוכלוסייה זו או אחרת אינה מספקת, ויש צורך בהתאמת השירות לכלל האוכלוסיות הפונות אליו (Joines, 2009). במילים אחרות, העיקרון העומד בבסיסו של העיצוב האוניברסלי הוא "One size fits all" – "מידה אחת שמתאימה לכולם" (Edyburn, 2005).

להדגמת ההבדל בין הנגשה לבין עיצוב אוניברסלי, ניתן לדמיין מבנה שנגיש לאדם בכיסא גלגלים או להורה עם עגלת תינוק רק דרך הכניסה האחורית של הבניין. במצב זה הבניין אמנם נחשב נגיש על פי הסטנדרטים הדרושים, אולם הוא אינו עונה על הגדרות העיצוב האוניברסלי, מכיוון שהוא יוצר הבחנה בין אדם עם כיסא גלגלים או הורה עם עגלת תינוק, שנאלצים להיכנס לבניין דרך הכניסה האחורית, לבין אדם ללא מאפיינים אלו (Joines, 2009). בהפיכתו של עיצוב אוניברסלי מהלכה למעשה, יש להתייחס לשבעה מרכיבים (Joines, 2009):

שימוש שוויוני – על העיצוב להיות שימושי עבור אנשים עם יכולות שונות, כולל דרכי שימוש שצריכות להיות אחידות ככל הניתן עבור כולם, ללא יצירת הבחנה או הפרדה בין המשתמשים.

גמישות בשימוש – על העיצוב לאפשר שונות בין משתמשים ולהיות מותאם לקצבי עבודה שונים.

שימוש פשוט ואינטואיטיבי – עיצוב קל להבנה שמתאים למשתמשים בעלי ניסיון שונה, מיומנויות שפתיות שונות ורמות ריכוז משתנות.

מידע שנתפס דרך החושים – על העיצוב להעביר למשתמש מידע נחוץ באופן יעיל ולהיות סבלני למשתמשים שונים, ביניהם משתמשים עם קשיים בתפיסה חושית או קשיים בהבנת הוראות.

טווח לטעות – על העיצוב למזער אפשרות למשתמש לעשות שגיאות במהלך השימוש באמצעים שונים, למשל באמצעות הערות אזהרה.

מאמץ גופני נמוך – על העיצוב להיות יעיל ונוח, על מנת להפחית את המאמץ ואת רמת העייפות, ועליו לכלול מינימום של תנועות חוזרניות ושל מאמץ מתמשך.

גודל ומרחב לנגישות ושימוש – יש להתאים את העיצוב למידות גופו של האדם וליצור מרחב שיאפשר גישה ושימוש נוחים.

השיח המקצועי של העיצוב האוניברסלי התרחב בסוף שנות התשעים לתחום החינוך ששאף לאפשר לסטודנטים שונים, וביניהם סטודנטים עם מוגבלות, להצליח ולממש את מטרותיהם ושיאיותיהם (Edyburn, 2010). שיח זה התפתח מתוך מגמות עולמיות במערכות החינוך, שעד לפני שנים אחדות שאפו ליצור סביבה מתאימה ל"סטודנט הממוצע", ובשנים האחרונות ניסו להתאימה למגוון רחב של לומדים עם קשת רחבה של יכולות ומגבלות, גילאים, מיומנויות, שפות אם וסטודנטים מארצות מוצא שונות וממעמדות סוציו-אקונומיים שונים. מתוך כך, הוצב העיצוב האוניברסלי בתחום החינוך בפני מספר אתגרים ייחודיים מכיוון שבתהליך הלמידה-הוראה, הנגשה פיזית לבדה אינה מספקת, ויש להוסיף עליה את ההנגשה לתוכנית הלימודים עצמה (Burgstahler, 2012).

יישום העיצוב האוניברסלי מתאפשר באמצעות יצירת מגוון רחב של דרכי הוראה-למידה, המתבטא בקיומם של שלושה מרכיבים מרכזיים: ייצוג, ביטוי והשתתפות.

ייצוג – אמצעים מגוונים לייצוג הידע יאפשרו לסטודנטים מספר דרכי למידה ושימוש באופן הלמידה המיטבי עבורם.

ביטוי – אמצעים מגוונים לביטוי הידע יאפשרו לסטודנטים יותר מדריך אחת לבטא את תוצרי הלמידה ולהוכיח את הידע שרכשו במהלך הקורס.

השתתפות – אמצעים מגוונים להשתתפות יציבו בפני הסטודנטים אתגר ועניין ויתרמו להעלאת המוטיבציה שלהם ללמידה (Edyburn, 2005).

טבלה מספר 1 מציגה כלי להערכת יישום שלושת עקרונות העיצוב האוניברסלי בתהליך ההוראה-למידה (Spooner, Baker, Harris, Ahlgrim-Delzell & Browder, 2007). מטרתו לאפשר למרצה הערכה עצמית של מידת התאמת הקורס שלו למגוון רחב של לומדים עם מאפיינים שונים.

מרצה שיבחר להיעזר בטבלה לצורך ניתוח מפגש לימודי, יוכל לדון בשאלות הבאות: האם הידע המועבר מוצג באופן פרונטלי בלבד או שמא ניתנת התייחסות לערוצי למידה נוספים, ואם כן – אלו? האם המטלות הניתנות במהלך הקורס מגוונות ומאפשרות לסטודנט לחשוף את הידע שצבר במספר דרכים? האם מוצגות בפני הסטודנטים אפשרויות שונות להיות מעורבים במהלך הקורס?

טבלה מספר 1: קידוד יישום שלושת מרכיבי העיצוב האוניברסלי

ניקוד			עקרון
0 נקודות	1 נקודות	2 נקודות	
<p>אין התאמה של חומרי ההוראה-למידה, במטרה לספק גישה שווה לכל הלומדים.</p>	<p>קיימות התאמה אחת או שתיים של חומרי הוראה-למידה, כדי לספק גישה שווה לכל הלומדים. להתאמות לא מלווה רציונל מגובש.</p>	<p>קיימות שלוש התאמות או יותר של חומרי הוראה-למידה, כדי לספק גישה שווה לכל הלומדים. להתאמות מלווה רציונל מגובש עם הסבר ברור לכל התאמה.</p>	<p>ייצוג</p>
<p>אין תכנון מוקדם של מתן מספר חלופות לקיום תקשורת במהלך הקורס.</p>	<p>בתכנון הקורס קיימת לפחות חלופה אחת לקיום תקשורת במהלך הקורס. לחלופה לא מלווה רציונל מגובש.</p>	<p>בתכנון הקורס קיימות שתי חלופות או יותר לקיום תקשורת במהלך הקורס. לחלופות מלווה רציונל מגובש עם הסבר ברור לכל חלופה.</p>	<p>ביטוי</p>
<p>אין שיטה מוגדרת לקידום מעורבותם של סטודנטים עם מוגבלות.</p>	<p>קיימות שיטה אחת או שתיים לקידום מעורבותם של סטודנטים עם מוגבלות. לשיטות לא מלווה רציונל מגובש.</p>	<p>קיימות שלוש שיטות או יותר לקידום מעורבותם של סטודנטים עם מוגבלות. לשיטות מלווה רציונל מגובש עם הסבר ברור לכל שיטה.</p>	<p>השתתפות</p>

האתגרים בהנגשת הוראה-למידה

• עמדות מרצים כלפי הנגשת הלמידה עבור סטודנטים עם מוגבלות

בשנים האחרונות נחקרו בישראל שלושה חוקים מרכזיים המהווים תשתית להנגשת מוסדות אקדמיים לסטודנטים בכלל ולסטודנטים עם מוגבלות בפרט. הניסיון מלמד שגם כאשר קיים עוגן חוקי, תהליך ההטמעה והיישום אינם מובנים מאליהם. נדרש תהליך של הטמעה, של שיח ושל שותפות כדי להבטיח שחוק יהפוך לנורמה ויוביל לשינוי אמיתי באורחות האקדמיות. תהליך זה מתחיל באפיון האקדמיה, הגדרת צרכיה וזיהוי נקודות ההשקה בינה לבין תחום ההנגשה.

• חופש אקדמי

ההתנהלות בעולם האקדמי מושתתת על שלושה ערכים מרכזיים המרכיבים את תפיסתה התרבותית: רכישה והפצה של ידע על ידי הוראה, מחקר ופרסום; שיתוף פעולה בין עמיתים; אוטונומיה מקצועית וחופש אקדמי (טבקמן, 2008). לתפיסתנו, האחרון ביניהם מהווה מוקד שיש ללבן ולחדד בשאלת יישום הנגישות. מרבית המרצים הם בעלי נכונות גבוהה לשפר את מיומנויות ההוראה, לעודד את השתתפותם של הלומדים ולהביא להצלחתם. עם זאת, המלצות מרכזיות בתחום הנגשת הלמידה עלולות להיתפס כמפרות את החופש האקדמי שניתן למרצים בקביעת התכנים, חומרי הקריאה, המשימות להגשה, אמצעי הלימוד ודרכי ההערכה (טבקמן, 2008). בקביעת תכני הלימוד עולות שאלות הנוגעות להיקף התוכן ולרמת ההעמקה; לגבי חומרי הקריאה נידונות סוגיות על היקפיה, סוגיה ושפת המקורות; אמצעי הלימוד מכתיבים כיצד יועבר התוכן, איזה שימוש יעשה בטכנולוגיה ובמולטימדיה, מה תהיה צורת ההוראה ומה תהיה מידת המעורבות של הסטודנטים בלמידה. גם בתחום ההערכה נדונות שאלות רבות וביניהן היקפי המטלות, סוגי המטלות, שימוש בעבודות לעומת מבחנים ואופן הגשתן – אישי או צוותי, בבית או בקמפוס. בכדי לדון בשאלות אלו יש לבחון עד כמה הן נוגעות לכלל הסטודנטים הלומדים ולא רק לסטודנטים עם מוגבלות, ומתי מתקיימת פגיעה בחופש האקדמי של המרצה.

• רמה אקדמית

מעבר לדיון בחופש האקדמי, מרצים רבים מתמודדים עם השאלה האם קביעת קריטריונים לתהליך ההוראה-למידה עלולה לפגוע ברמה האקדמית. למשל, האם קביעת מספר מצומצם של מקורות קריאה והגבלת המקורות הנדרשים בשפה האנגלית, עלולות לפגוע במידת ההעמקה וההכשרה הנדרשות לקיום שיח אקדמי רציני; עד כמה הנגשת פרטים והדגשת המרכזיים בהם פוגעת ברמה? איננו באים לקבוע עמדה אלא לעורר שאלה, למה אנו מחנכים ומה אנו מודדים? אנו מניחים כי דיון בשאלות אלו יעלה את רמת המודעות של המרצה ויקל עליו לקבל החלטות בנושאי נגישות.

• העדפה מתקנת

המערכת האקדמית בארץ מחויבת ליצירת שוויון הזדמנויות עבור אוכלוסיות מוחלשות, לרבות סטודנטים עם מוגבלות. שוויון זה מתחיל בהגמשת הקריטריונים לכניסה למוסד וממשיך בקביעת התאמות בלמידה ובמבחנים. השאלות המרכזיות הן: מהי המשמעות היישומית ביצירת שוויון, האם יצירת שוויון באה תמיד לצד אפליה מתקנת, והאם זו פוגעת בסטודנטים שאינם נמנים עם אותן אוכלוסיות? או במילים אחרות, האם מדובר בהקלות או בהתאמות? לעתים נראה כי קיים חוסר התאמה בין העמדות החיוביות של המרצים לבין נכונותם לסייע בפועל בהנגשת הלמידה. נמצא כי הם אינם נוטים להתאים מטלות חלופיות לסטודנטים, בשל התחושה כי קיים בכך חוסר הוגנות כלפי סטודנטים אחרים ובשל החשש מהורדת הסטנדרטים האקדמיים (Konur, 2006). דוגמה מרכזית קשורה במתן הארכות זמן במבחנים. סטודנטים ומרצים רבים טוענים שלו ניתן היה לעוד נבחנים יותר זמן במבחן, ציוניהם היו משתפרים. סוגיה זו דורשת למידה ומחקר על האפקטיביות וההשפעה של גורם הזמן על הישגיו של הסטודנט. בניגוד לטענת האפליה, הראו מספר מחקרים כי תוספת זמן שמותאמת לאדם ולאופי הבחינה, תורמת רק למי שזקוק לה באמת, ואילו סטודנטים אחרים אינם מצליחים להגיע למיצוי רב יותר של ידיעותיהם וכישוריהם (Lovett, 2010). גם במקרה זה, מענה על השאלות – מה נמדד? מה נבדק? והאם הסטודנטים שינו את מהות המטלה לאור ההתאמות – יסייע לנו להכריע בדבר מידת הנכונות להנגשה.

• קודים אקדמיים

האקדמיה היא מרקם מקצועי מגוון מבחינה דמוגרפית, היררכית, דיסציפלינרית ותוכנית. גיוון זה יוצר דילמות שונות בנכונות להנגשה. נמצא כי נשים וסגל צעיר נוטים לעמדות חיוביות יותר כלפי הנגשה (שרוני וווגל, 1998). מרצה בתחילת דרכו שטרם קיבל קביעות במוסד מרגיש לחץ, הן מצד הממונים עליו והן מצד הסטודנטים להם הוא רוצה להיענות. מצב זה עלול ליצור קונפליקטים ולהשפיע על הנכונות להנגשה בפועל, ללא קשר לעמדותיו ולתפיסותיו. בנוסף, הנגשה דורשת השקעה נוספת בהכנת הקורס, דרכי ההוראה, והזמן הנדרש להערכה. לעתים קרובות השקעה זו אינה מתוגמלת ואינה מוערכת על ידי מקבלי ההחלטות. לפיכך, כבר בתחילת תכנון הקורס יש לתת את הדעת על חשיבותה של הנגישות, כמרכיב שיחוסך וייעל את תהליך ההנגשה לאורך השנה.

המרצה מתמודד גם עם סוגיות אתיות. למשל, עד כמה העזרה שהוא מגיש אכן מעצימה את הסטודנט, מעניקה לו את הכלים המתאימים ויוצרת עצמאות מחד גיסא, ומאידך גיסא, עד כמה אותה הנגשה יוצרת תלות ופוגעת בכבודו של האדם.

היבט נוסף הקשור בנכונות של המרצה להנגשה קשור באמונות והערכים שהוא מביא עמו להוראה. נכונותו של המרצה לבצע הנגשה היא, בין היתר, תוצר של מאפייניו האישיים. מלבד עמדותיו הכלליות של המרצה כלפי הנגשה, יושפע ביצועה בפועל מהאופן שבו הוא

תופס את הנורמות החברתיות הקיימות במוסד ואת הלגיטימיות של החלטותיו. לעתים המרצה אינו מכיר את הנורמות ואת הנהלים המתקיימים במוסד, וכתוצאה מכך פוחתת תחושת השליטה והאוטונומיה שלו בתהליך ההנגשה.

התנהלותם של מרצים במכללה ומידת האמון שהם נותנים בהצלחתם של סטודנטים עם מוגבלות הן בעלות השפעה מרכזית על הצלחה זו. מעבר להצלחתו של הסטודנט עם המגבלה בקורס הנלמד, בולטת ההשפעה גם בהשתלבותו העתידית בתעסוקה ובחברה. חוויותיהם של הסטודנטים באקדמיה קובעות את ערכיהם האישיים והמקצועיים בשלבים מאוחרים יותר. לכן, בניית תרבות אקדמית חיובית ומקדמת תסייע רבות בהבאת שינוי חברתי רחב יותר (Perlow, 2007).

הספרות המקצועית העוסקת בעמדותיו של הצוות האקדמי כלפי סטודנטים עם מוגבלות מעלה כי נבדקו בעיקר מרצים מתחומי החינוך והטיפול, זאת בשל המגע התדיר המתקיים בשדות אלו עם ילדים ובוגרים עם מוגבלות (Perlow, 2007). לעמדות חיוביות נמצא קשר למספר מאפיינים מרכזיים: תחומי ההוראה של המרצים, שנות ניסיונם, תחושת המסוגלות שלהם ביכולתם ללמד סטודנטים עם מוגבלות, ידע קודם והיכרות קודמת עם אנשים עם מוגבלות (Konur, 2006). אפיונים דומים נמצאו במחקר שנערך בארץ מטעם המכללה האקדמית בית ברל בקרב 188 מרצים משבע מכללות שונות (Leyser & Greenberger, 2008).

בנוסף, נמצא קשר בין עמדות המרצים לבין סוג המגבלה. מרצים גילו עמדות חיוביות יותר כלפי סטודנטים עם מגבלות חושיות, שפתיות ומוטוריות מאשר כלפי סטודנטים עם מגבלה נפשית או עם הפרעות קשב (לייזר, 2011; Hinds & Mather, 2007).

במדינות המערב מדווח כי באופן כללי, מרצים מגלים עמדות חיוביות כלפי השתלבותם של סטודנטים עם מוגבלות באקדמיה. נמצא כי מרבית המרצים נכונים לסייע לסטודנטים במהלך ההרצאות במתן אישור להקלטה ובשיתוף במצגות ובדפי מידע. כמו כן, לסגל האקדמי קיימת גישה תומכת כלפי השתלבותם של סטודנטים עם מוגבלות בשוק העבודה (Konur, 2006; Perlow, 2007).

במחקר הישראלי שצוין לעיל, נבדקו המגמות והשינויים בעמדות המרצים בתקופה של עשר שנים, ונמצא שינוי לטובה בעמדות המרצים כלפי סטודנטים עם מוגבלות. נראה כי כיום קיימת תפיסה חיובית יותר כלפי צרכים של סטודנטים עם מוגבלות, לצד שיתוף פעולה גבוה יותר בין המרצים לבין צוות מרכז התמיכה הפועל במכללה. עם זאת, עדיין לא חל שינוי משמעותי בהתאמת תהליך ההוראה-למידה לאותם סטודנטים ובהתאמת אופן הערכתם (Leyser, Greenberger, Sharoni, & Vogel, 2011).

• מאפייני הסטודנט

נכונותו של המרצה להתגייס ולבצע התאמות עשויה להיות מושפעת מאופן הפנייה, יכולת הסנגור העצמי וסוג המגבלה של הסטודנט. לעתים, ההתגייסות אינה קשורה לעוצמת המגבלה אלא יותר לאופן הפנייה. לחלק מהסטודנטים יש יכולת גבוהה לגייס את המרצה לטובתם, בכך שהם מדגישים את יכולותיהם, ממוקדים בבקשה ומפגינים מוטיבציה. בניגוד לכך, סטודנטים אחרים יוצרים התנגדויות ואף מעוררים כעס וחשדנות, זהותם העצמית מאופיינת דרך המגבלה ויש תחושה כי הם משתמשים בה בצורה מניפולטיבית. גם התנהלותם ואי-יכולתם לקרוא את המפה הארגונית ואת הנורמות הבין-אישיות מעוררת התנגדות. נשאלת השאלה כיצד המרצה יצליח להתמקד בסוגיית ההנגשה מבלי להיות מושפע מאפיוניו של הפונה.

לסיכום, הנגשה לא יכולה להסתכם בחוקים ובנהלים. הבטחת ביצועה דורשת בירור של עמדות ותפיסות, שיח בין אנשים, הבנת נקודות המחלוקת המתקיימות בסביבות השונות, ודיון בשאלות ובדילמות העולות מן השטח. בנוסף, יש לכלול את המעגלים השונים הנוגעים להנגשה – המערכת והבין-אישית. חוברת זו, לצד החשיבה המשותפת על הטמעה, נועדו לסייע לכל מרצה בקבלת החלטות ובהענקת ידע.

דילמות מקרים

בכדי להמחיש את האתגרים הניצבים בפני המרצה בהנגשת תהליך ההוראה-למידה, נבחרו מספר מקרים המייצגים דילמות נפוצות ופתרונות אפשריים בתחום זה. מקרים אלו נבחרו על פי שלושה עקרונות מנחים: הצגת אירועים ממגוון תחומי למידה-הערכה, הצגת מוגבלויות שונות וכן הצגת פתרונות מגוונים. רוב הדילמות נדות בתפר שבין התאמה להקלה. המסר הכללי הוא כי אין חיפוש אחר הקלות, שכן יש להקפיד על הסטנדרט האקדמי. עם זאת, נדרשות חשיבה, פתיחות והתייעצות בכדי להגיע לפתרון המתאים ביותר, כאשר ברור שאין פתרון אחד.

• מקרה א' – סטודנט עם לקות ראייה

מרצה מאפשר בחינה עם חומר פתוח לכולם. סטודנט עם לקות ראייה קשה מבקש לקבל מיקוד בנוגע לתכנים המרכזיים או צמצום החומר. כמו כן, הוא מבקש לבצע את המבחן כבחינת בית. לטענתו, הוא אינו יכול לקרוא היקפים כל כך גדולים של חומר, ולארגנם בקלסר באותה יעילות כאדם ללא מגבלה. ההשקעה הנדרשת ממנו, לטענתו, גדולה לעין ערוך, והוא אף מעדיף בחינה ללא חומר פתוח. במקרה זה קיימת התנגשות בין טוהר הבחינה ואחידותה לבין הצורך להנגיש לסטודנט עם לקות ראייה קשה בחינה עמוסה בתכנים ובחומרים.

פתרונות הנגשה מומלצים

לפני הבחינה:

- סיוע באיסוף החומר הנדרש.
- סיוע בארגון החומר – סידור הקלסר, דבקות, תוכן עניינים, צילומים מוגדלים.
- סיוע בקריאת החומר ובהמרתו לטקסטים מוקלטים.
- פגישות אישיות עם המרצה על מנת למקד את החומר.
- חלוקת חומר הבחינה לשני מועדים שונים.

בזמן הבחינה:

- מבחן בפורמט הקיים עם הארכת זמן מקסימלית – 50% תוספת זמן.
- סיוע בהקראת החומר על ידי מקריא ניטרלי.
- שאלון מוגדל.

פתרונות לא מומלצים

- המרת המבחן בעבודה או בבחינת בית בשל החשש לפגיעה בטוהר הבחינה.
- צמצום החומר – עלול להביא לשינוי באחידות הבחינה ולפגוע במהותה.
- כתיבת בחינה אחרת – עלולה להביא למדידה של מרכיבי ידע או מיומנויות שונות.
- בחינה בעל פה – אין נגיעה לתלונת הסטודנט. בנוסף, נבדקת מיומנות אחרת.

• מקרה ב' – סטודנט עם לקות שמיעה

סטודנט עם לקות שמיעה פונה לכל אחד מן המרצים בבקשה כי בתחילת השיעור ירכיבו את מכשיר ה"מדונה" (מכשיר הגברה), על מנת שיוכל לעקוב אחר מהלך השיעור. אחד המרצים מסרב בטענה כי אינו מורגל בשימוש במכשיר וזה מפריע לו. במקרה זה קיימת התנגשות בין צרכיו של המרצה לבין נגישות ההוראה עבור אדם עם מגבלת שמיעה.

פתרונות הנגשה מומלצים

- מכשיר FM – מכשיר זה מקטין את התלות במרצה, שכן הוא מותקן בחדר הלימוד והתשדורות עוברות דרכו לאדם עם המוגבלות.
- שיח עם המרצה להבנת הקושי, תרגול המכשיר, הדרכה למרצה.

פתרונות לא מומלצים

- להגיד לסטודנט לשבת בשורה ראשונה – מדובר בהתאמה חלקית שמסייעת לסטודנט לקרוא שפתיים, אך לא מבטיחה שיפור בשמיעה וקליטה של המלל בכללותו.
- לדבר בקול רם – דיבור בקול רם יותר לא בהכרח מסייע לסטודנט לשמוע טוב יותר.
- כרטיס צילום לסטודנט כך שיוכל להשלים את החומר – הסטודנט תלוי באחרים.
- למנות סטודנט המסוגל לתקצר הרצאות – הסטודנט יהיה תלוי בנוכחותו ובמיומנותיו של סטודנט אחר.

• מקרה ג' – סטודנט עם לקות למידה

מרצה בתחום "מדיניות חינוכית" כתב בחינה שכוללת קטעי מקור באנגלית (אנסיין). סטודנט עם לקות למידה מסוג דיסלקציה פונה אל המרצה בבקשה כי הקטעים באנגלית יוקראו לו. המרצה טוען כי על כל סטודנט לדעת להתמודד גם עם טקסט באנגלית, כחלק מתהליך האקדמיזציה.

במקרה זה קיימת התנגשות בין מהות הבחינה העוסקת במדיניות חינוכית לבין מיומנויות נוספות. נשאלת השאלה, האם מטרת הבחינה למדוד שליטה במדיניות חינוכית או שמא שליטה בקריאת טקסטים באנגלית?

פתרונות הנגשה מומלצים

- שימוש בתוכנת הקראה או הקראה על ידי בוחן ניטרלי יחד עם מילונית.
- שינוי חלק זה בבחינה עבור כלל הסטודנטים, או מתן תרגום נלווה בעברית.

פתרונות לא מומלצים

- שינוי הבחינה עבור הסטודנט בלבד מהותה שינוי במדידה ובמהות הבחינה.
- שימוש במילונית בלבד, ללא גיבוי בהקראה.

• **מקרה ד' – סטודנט עם מגבלת ניידות**

סטודנט עם ניוון שרירים, הנעזר בקביים על בסיס קבוע, נמצא בשלב כתיבת סמינריון. הוא פונה למרכז התמיכה ומבקש חונך קבוע אשר ילווה אותו לספרייה. הוא מבקש כי החונך יהיה זה שימצא לו את הספרים במדפים ויצלם עבורו את החומר. במקרה זה קיימת התנגשות בטווח שבין עצמאות לתלות.

פתרונות הנגשה מומלצים

- הסטודנט יחפש תחילה מקורות אלקטרוניים רלוונטיים במחשב מותאם.
- הגדרת תפקידים – הסטודנט יחפש את החומרים וימצא את מיקומם בספרייה, ואילו החונך יסייע בהורדתם מהמדף ובצילומם.

פתרונות לא מומלצים

- צמצום חובות הקריאה – במצב זה נוצרת הפחתה בסטנדרט האקדמי.
- מתן סיוע על בסיס מזדמן על ידי אדם שלא הוגדר לכך – קיימת אי נעימות בפנייה ובבקשת עזרה, כמו כן, מאחר שאין הגדרת גבולות, נותן הסיוע עלול להרחיב את תחום הסיוע ולפגוע בטוהר העבודה.
- החונך יבצע הן את מטלת החיפוש והן את מציאת החומרים וצילומם – במקרה זה קיימת פגיעה בטוהר האקדמי.

• **מקרה ה' – סטודנט עם מוגבלות פסיכיאטרית**

מרצה חדש מקבל פנייה מסטודנט המתמודד עם פוסט טראומה ומבקש לקבל הארכת זמן בהגשת עבודה. לדברי הסטודנט הוא נמצא במצב קשה ואינו מצליח לתפקד בזמן האחרון. המרצה קיבל הנחיה מראש המסלול להגיש את כל הציונים עד תאריך מסוים. אישור להארכת זמן אינו עומד בקנה אחד עם הגשת כל הציונים בזמן. במצב זה קיים קונפליקט בין דרישות המחלקה ונהלי העבודה לבין צורך להחריג נהלים עבור סטודנטים עם מוגבלות.

פתרונות הנגשה מומלצים

- חשוב כי המרצה יבין כי אין זו בעיה פרטית שהוא צריך להתמודד איתה באופן אישי, ועליו להפנות את הדיון לרכז הנגישות ולראש המסלול.
- אישור הארכת זמן על בסיס דיון זה תוך ציון מוגדר של תאריך מסירת העבודה.
- מתן חונך שילווה את תהליך הכתיבה.

פתרונות לא מומלצים

- צמצום היקפן של דרישות העבודה או ויתור על העבודה עלול להפחית מהסטנדרט האקדמי.
- אישור הארכה ללא הגבלת זמן עלול ליצור חוסר התארגנות ודחיינות של הגשת המטלה, עד למצב של נשירה מהקורס.

לסיכום, ממקרים אלו ניתן ללמוד כי מלאכת ההנגשה היא מלאכה מורכבת שמצריכה תיאום בין הסטודנט, המרצה ומרכז התמיכה. האחריות הביצועית על הפתרונות משתנה בין הגורמים המעורבים על פי הפתרון המוצע, אולם למרצה יש תפקיד מרכזי בשיקולי הדעת ובהרחבת אפשרויות הלמידה עבור הסטודנטים הלומדים בכיתנו. בהמשך החוברת, בפרק על מרכז התמיכה, תוגדר אחריות הסטודנט.

נהלים ומדיניות במכללה האקדמית בית ברל

חוק תלמידים עם לקויות למידה בהשכלה הגבוהה קובע בתקנותיו מספר עקרונות ובהם התאמות למועמדים ולתלמידים עם לקות למידה; פעילות תומכת לתלמידים עם לקות למידה; מרכז תמיכה; קביעת נהלים ופרסומם על ידי כל מוסד על-תיכוני, שיכללו הוראות בדבר יידוע והגברת המודעות של הסגל האקדמי והסגל המנהלי במוסד בעניין שילוב אנשים עם לקות למידה בלימודים במוסד. בתחילת כל שנת לימודים על המוסד לפרסם מידע ונהלים בנושא זה באתר האינטרנט, בשנתון ובידיעון ועל לוח המודעות במקום מרכזי בתחומי המוסד. על הפרסום להיות נגיש.

על בסיס הוראות החוק בדקנו עד כמה המכללה הכינה את עצמה ליישום החוק ופעלה בתחום נגישות השירות, להלן הנושאים ומידת יישומם במכללה כיום:

מידע בשנתונים ובידיעונים לסטודנטים – בתחום זה מצאנו כי המידע בדבר מרכז התמיכה, אופן הפנייה, הטיפול הראשוני בהתאמות, תיאור המענה והתמיכות שבמרכז, שעות הפעילות ומיקום המרכז, מצוי בכל אחד מאמצעי הפצת הידע המוזכרים, מתעדכן אחת לשנה, ויתר על כן כולל גם מידע עבור סטודנטים עם מוגבלות. בנוסף, במקום לוחות מודעות נעשה היום שימוש באתר על מנת לשלוח הודעות אישיות לכל סטודנט וכן הודעות באמצעות מסרונים.

מידע באתר האינטרנט – המידע המופיע בידיעונים מצוי גם באתר המכללה. יחד עם זאת, נראה כי אתר המכללה לא עבר הנגשה עבור אנשים עם מוגבלות: מלבד אפשרות להגדלת האותיות, אין באתר סרגלים ואופציות נוספות כגון, הקראה, שינוי הרקע ואופציות נוספות להתאמה אישית.

מידע בתקנונים למרצים – נבדקו חוברות המידע למרצים והתקנון המכללתי ונמצא כי קיימת התייחסות לנושא ההתאמות בתקנון המכללה – הדבר המרכזי שצוין הוא כי ההתאמות נקבעות על ידי משרד הדיקאן, וכי כל החלטה של מרצה היא לאחר בדיקה כי בידי הסטודנט נמצאים האישורים המתאימים ממשרד הדיקאן. יחד עם זאת, הנושא אינו מודגש וברור בדומה לתקנונים הקשורים בחיילי מילואים וסטודנטיות בהריון, ולא נעשה בתקנון שימוש במילים "מצבים חריגים" ו"אבחון תקף", שאינן מובחנות ומוגדרות לתחום לקות למידה ומוגבלות. כמו כן, יש לציין כי במידעון למרצים חדשים אין כל התייחסות לנושא זה.

תחום הפצת הידע והגברת המודעות של הסגל האקדמי והמנהלי – בבדיקת הפעילויות שנעשו בתחום הפצת הידע נבדקו הפעילויות שמרכז התמיכה קידם בשנת הלימודים האחרונה (תשע"ב). יחד עם זאת, יש לזכור כי אין בהכרח קביעה בחוק מיהו הממונה מטעם המוסד לקיים סוג כזה של פעילות. נכון לרגע זה מרכז התמיכה לקח על עצמו את המנדט מיזמתו. ייתכן כי בעתיד יהיה צורך לקבוע ועדת-על המתכננת את הפעילויות מכיוון שתחום

זה נוגע לכל היחידות במכללה ודורש חשיבה רחבה והיקפית בכל הפרקטיקות של הנגשת שירות.

להלן תיאור הפעולות שנעשו:

הנהלת המכללה קיימה סקר נגישות שכלל בדיקה של נגישות פיזית למבנים בקמפוס. הצגת המרכז ופעילויותיו בפני הוועדה המייעצת במכללה הכוללת את הנשיאה, ראשי בתי הספר, ונציגי הנהלה כמו מנכ"ל, סמנכ"ל, ראש יחידת השיווק ועוד.

השתתפות בוועדת הוראה של בית ספר לחינוך.

עבודה שוטפת מול האחראי על תחום הנגישות הפיזית במכללה.

המכון האקדמי הערבי לחינוך – הצגת מרכז התמיכה, תפיסותיו, פעילויותיו וכן חשיבה על שיתופי פעולה אפשריים. ישיבה זאת הולידה את הצורך במינוי רפרנט מהמכון שיעבוד עם סטודנטים דוברי ערבית. נמצא כי קיימת קבוצה לא גדולה של סטודנטים עם לקות למידה ועם מוגבלות שאינה מקבלת מענה.

המסלול לגיל הרך – הצגת מרכז התמיכה, קשרי עבודה, תיאורי מקרה.

יום עיון "הכוח לחולל שינוי" עם מוזמנים מהמכללה ומחוצה לה כולל נציגות בכירה מהמוסד לביטוח לאומי.

טקס הרמת כוסית עם הסגל המנהלי לכבוד חנוכת מרכז התמיכה במתכונתו החדשה כמרכז רב-נכתי.

זימון לוועדות פדגוגיות במספר מסלולים בנוגע לתפקודם של סטודנטים עם לקות למידה ועם מוגבלות.

הפקת סרטון על השיפוץ שעבר מרכז התמיכה והקרנתו בפני כל סגל העובדים בפתיחת שנת הלימודים.

הפעולות המצוינות לעיל מעידות על צעדים בסיסיים שנעשים לצורך שילובם של סטודנטים עם מוגבלות, אולם נדרשים עוד צעדים רבים בכדי לממש את זכויותיהם במלואן ולקדם את נושא המודעות.

להלן כמה מהמטרות שיש לקדם:

- הקמת מטה על-מכללתי לטיפול בנושא נגישות השירות ונגישות פיזית.
  - עבודה מול סגלים מנהליים, ביניהם, מזכירות אקדמיות, משגיחים בבחינות, ספרייה.
  - פיתוח הדרכות לסגל האקדמי.
  - עדכון התקנון והנהלים הנוגעים לסטודנטים עם מוגבלות.
- להלן יוצגו מטרות מרכז התמיכה, תפיסות העולם, והשירותים כחלק מהנגשת הלמידה במכללה לסטודנטים עם לקות למידה וסטודנטים עם מוגבלות.

מרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה ולסטודנטים עם מוגבלות

במכללה האקדמית בית ברל

מרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה ולסטודנטים עם מוגבלות הפועל במכללה הוא גוף האמון על התאמת הלמידה והנגשתה עבור סטודנטים אלו. לצוות מרכז התמיכה הידע המקצועי על צרכיהם של הסטודנטים, על החסמים שהם עלולים להיתקל בהם ועל הפתרונות המומלצים עבורם. שיתוף הפעולה בין המרצים לבין מרכז התמיכה חשוב ביותר לשם שמירה על תיאום בין צרכי הלומדים לבין הצרכים האקדמיים במטרה ליצור למידה איכותית ושוויונית כאחד.

• תפיסת העולם

מרכז התמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה במכללה האקדמית בית ברל הוקם לפני 17 שנים בשיתוף עמותת לש"ם ומשרד החינוך. מרכז התמיכה הוא רב-תחומי ונותן מענה באמצעות מומחים ייעודיים בנושאי נגישות, טכנולוגיה מסייעת, כתיבה אקדמית, מיומנויות ניהוליות, עבודה מעשית, אנגלית, לשון עברית ועוד. זהו מרכז התמיכה הראשון שהופעל במכללות להכשרת מורים. מאז הקמתו מוגדר המרכז כזרוע שירותית של דקנט הסטודנטים מחד גיסא, ומאידך גיסא הוא מתפקד כיחידה על-מכללתית עצמאית, הנותנת מענה לסטודנטים מבתי הספר השונים במכללה. המרכז נותן מענה לסטודנטים עם לקות למידה ובקשת רחבה של מוגבלויות (פיזיות, חושיות).

תפיסת העולם של המרכז היא כי האחריות ללמידה ולהצלחה היא של הסטודנט. תפקידו של המרכז הוא לתמוך בתהליך זה ולהעניק כלים יעילים ללמידה, להעניק את ה"חכה". מטרת הפעילויות במרכז היא לשמור על הסטנדרט האקדמי, אך בד בבד להנגיש את הלמידה ולמצוא דרכי פיצוי ללקות הלמידה. בכוונת המרכז לפתח לומד בעל מכוונות עצמית, בעל כלים שיאפשרו לו לסיים את התואר בהצלחה בתחושה גוברת של מסוגלות עצמית הן בתחום האקדמי והן בתחום ההוראה. פעילות המרכז נועדה לחשוף את כוחותיו של הלומד, לזהות את הצלחותיו, ללמד מה איפשר אותו, ולאפשר למידה מתמשכת.

• צורת הפעילות

המבנה הארגוני של המרכז מאפשר מעורבות סטודנטים ושותפות בקביעת המטרות, ומאז הקמתו קודמה בו "קהילת לומדים" (רוסק ודהן, 2005). לצד הקשר המקצועי מתקיימים בו גם קשר בלתי פורמלי ואווירה ביתית, מקבלת ותומכת. קשרים אלו מצמיחים את הסטודנטים ומעצימים אותם. מדיניות זו מוכיחה את עצמה ומתבטאת ברצון הסטודנטים לתרום ולהיות מעורבים בעשייה במרכז.

על מנת לאפשר נגישות פיזית, עבר המרכז תהליך שיפוץ והצטיידות בשיתוף המוסד לביטוח לאומי. בנוסף, רכזת הנגישות מקדמת שיתופי פעולה בין היחידות השונות במכללה בשיח הארגוני, כדי להעלות את רמת המודעות ורמת הנגישות ברחבי הקמפוס.

המרכז נותן כיום מענה מקיף ל-90 סטודנטים עם לקות למידה. כמו כן, הוא שותף בוועדת ההתאמות שבמשרד הדיקן ועוסק בקביעת התאמות בבחינות לעוד 380 סטודנטים עם לקות למידה ולסטודנטים עם מוגבלות בקמפוס. הסטודנטים המגיעים למרכז על בסיס קבוע בחרו לעבור תהליך עם עצמם מעבר לקבלת התאמות במבחנים. הם שותפים בבניית תוכנית התמיכה האישית, מפתחים מודעות ללקות הלמידה שלהם והבנה לגבי ממצאי האבחון והשלכותיו. הם נתפסים כשותפים ומעורבים – צוות המומחים אינו קובע עבורם אלא מאפשר תשתית, כשהאחריות לאופי התמיכה והיקפה מועברת לסטודנט מתוך שקיפות, כבוד וגמישות.

• דרכי פנייה

הפנייה לקבלת התאמות נעשית, על פי רוב, על ידי הסטודנט עצמו, באמצעות הצגת מסמכים מתאימים. לפעמים, ההפניה נעשית על ידי ועדות פדגוגיות או שירותי הייעוץ הרגשי. במקרה שהפנייה היא אישית, על הסטודנט להציג אישורים רפואיים תקפים או אבחון תקף בטווח חמש השנים האחרונות. על סמך האבחונים הוא יכול להגיש בקשה לקבלת התאמות בהיבחנות למשרד הדיקאן, שבו פועלת ועדת ההתאמות המאשרת את הזכאות. הטיפול בנושא ההתאמות נעשה תוך הקפדה על כללים אתיים ושמירת סודיות. עצם קיום ההתאמות אינו משפיע על הציונים, והוא אינו מצוין על גבי הבחינות והעבודות או במעמד קבלת הזכאות לתואר. ההתאמות תקפות מרגע קבלתן ועד סיום הלימודים. עם אישור ההתאמות, ניתנת לסטודנט האפשרות לבחור האם לקבל סיוע לימודי במרכז התמיכה.

• התאמות להיבחנות הניתנות בקמפוס

התאמות שכיחות:

- הארכת זמן.
- התעלמות משגיאות כתיב.
- תוכנת הקראה באנגלית.
- שכתוב על גבי מחשב נייד או שכתוב פיזי על ידי בוחן ניטרלי.
- הגדלת טקסט.

התאמות ייחודיות:

- היבחנות בחדר בחינה נפרד.
- שימוש בדף נוסחאות במקצועות חישוביים.
- מבחן מותאם בלשון.

במקרים בהם צורת ההיבחנות היא ייחודית, או במצבים בהם סטודנט חוזר על אותו קורס מספר פעמים, ייבחנו התאמות נוספות על בסיס היכרות ודיון משותף בין המרצה לבין צוות מרכז התמיכה.

• שירותי מרכז התמיכה

מרכז התמיכה מספק לסטודנטים מגוון שירותים, בעיקר בתחום הלימודי, אך גם בתחומים הרגשי והחברתי:

תמיכה פרטנית אישית – מטרת התמיכה היא לקבל כלים יעילים ואסטרטגיות מותאמות בנושאים שונים: אנגלית, אוריינות אקדמית, לשון, סיוע טכנולוגי, עבודה מעשית, פונקציות ניהוליות.

רכז נגישות – ליווי ותיאום לסטודנטים עם מוגבלות. הרכז משמש כמתאם בין בתי הספר, מדור בחינות, ועוסק בהנגשת הלמידה. בנוסף, הוא משמש גם כמתאם עם מערכות חוץ-מכללתיות, כגון הביטוח הלאומי ועמותות שונות.

חונכות פר"ח לש"ם – סיוע לימודי שוטף "בגובה העיניים" סטודנט לסטודנט. החונכות מתבצעת על ידי חונכים בעלי הישגים לימודיים גבוהים. החונכות מחייבת מחויבות מצד החונך והנחנך, הדדיות, שותפות ומעורבות.

סיוע טכנולוגי – לרשות הסטודנטים עומדות תוכנות הקראה באנגלית, סורקים, חומר מוקלט וסיוע בלמידה מרחוק. לצד אלו ניתן גם ייעוץ פרטני – סטודנט יכול לקבל כלים נוספים להתארגנות ולתכנון באמצעות המחשב ולהכיר תוכנות שיאפשרו לו לעקוף קשיים.

סדנאות – נועדו לפתח לומד בעל הכוונה עצמית ללמידה, בעל מודעות וידע אסטרטגי. הסדנאות כוללות נושאים כמו למידה למבחן, קריאת סילבוס ותכנון הסמסטר, ארגון זמן, סיכום מאמרים אקדמיים, כתיבת עבודה סמינריונית, תמיכה בעבודה מעשית.

הפעילות במרכז כוללת גם עבודה מערכתית עם ראשי מסלולים, מרצים וכן עם גורמים חיצוניים כדי לקדם סיוע מערכתי, קהילתי. אנו מאמינים כי למרכז יש תפקיד בתיאום בין מערכות על מנת להעצים את קידומו של הפרט ולא להשאיר את ההצלחה בתוך המסגרת הקטנה בלבד.

**אם נתקלתם בבקשה מיוחדת להתאמות,
אם זיהיתם סטודנט מתקשה,
אם אתם מתלבטים מהו הסיוע המתאים ביותר,
אתם מוזמנים לפנות למרכז התמיכה, טלפון: 09-7476395.**

עקרונות מרכזיים בהנגשת הוראה

הנחיות אלו מהוות המלצות להוראה פרונטלית בקורסים אקדמיים שונים. בעקרונות אלו לא מתקיימת ההבחנה בין סוגי הקורסים השונים, ויש להתאים את ההמלצות לכל קורס בהתאם לתכניו, מטרותיו ולמספר הלומדים. העקרונות ממוינים על פי שלושת מרכיבי העיצוב האוניברסלי: ייצוג, ביטוי והשתתפות (ראה הגדרות בעמוד 9).

ייצוג – משמעותו התאמת חומרי הלמידה במטרה לספק גישה שווה לכל הלומדים.

- נסח מטרות והציגן בפני הסטודנטים בתחילת הקורס ולאורך השנה.
- תכנן מראש את כל רכיבי הקורס.
- הדגיש את התכנים החשובים, את המסרים המרכזיים ואת הציפיות מהלומדים.
- הקפד על כך שכל המטלות וההנחיות יהיו כתובות.
- שמור על אחידות במושגים לאורך המפגשים.
- דאג כי יהיו למידע ייצוגים בערוצים שונים.
- דאג להבניה סדורה של תכני הקורס על פי רצף לוגי, קישור בין נושאים ועקרונות מארגנים.
- צור מיפוי מושגי ותוכני של הקורס והצג אותו בפני הסטודנטים בנקודות זמן שונות.
- פרק לשלבים, מטלות ותהליכים, למשל: פירוק מטלות גדולות למטלות ביניים.
- הרבה בדוגמאות לאורך השיעור.
- במצב של דיון, סכם את עיקרי הדברים שנאמרו על ידי הסטודנטים.
- צרף הסבר מילולי בעל פה ובכתב לגרפים, לתרשימים ולכל מידע חזותי נוסף.
- **ביטוי** – משמעו החיבור בין אופן ההוראה של המרצה לבין אופן הלמידה עבור הסטודנט.
- פרסם מראש את זמני ההתקשרות ואת אמצעי ההתקשרות של הסטודנטים עמך.
- קבע נהלים לקורס ולהשתתפות בו ופרסם אותם בכל הערוצים.
- הגדר מראש את מטלות הקורס: ההיקף, הביבליוגרפיה הדרושה וזמן ההגשה לעבודות/מטלות.
- כתוב הנחיות ברורות למטלות הקורס השונות.
- בנה מחוון שיכלול פירוט מילולי של התחומים הנמדדים ומשקלם היחסי בציון.
- עדכן את השינויים בתוכנית הקורס במספר ערוצים: בכיתה, באתר הקורס ובמייל.
- היעזר באתר כאמצעי ללמידה רצופה במהלך השבוע.
- הקפד ככל הניתן על מעקב אחר הנוכחות, המעורבות ומידת הידע של הסטודנטים.
- תן לסטודנטים משוב על התקדמותם בנקודות זמן שונות.

- השתתפות** – משמעותה קידום המעורבות של הסטודנטים באופן המאפשר אתגר ועניין.
- צור לסטודנט הזדמנות נוחה, כבר בתחילת הקורס, ליידע אותך על מגבלותיו.
  - הדגש כי כל מידע אישי שיימסר לך יישמר תחת כללי סודיות ולא יימסר ללא רשות.
  - יידע את הסטודנטים על קיומן של תוכנות הקראה, הגדלה ומילונים אלקטרוניים.
  - סביבת הלמידה – setting – ודא כי במהלך המפגש כלל הסטודנטים רואים ושומעים את התכנים.
  - ודא כי לאורך הקרנת מצגות יש בכיתה תאורה אחורית.
  - הקפד על כך שבעבודה בקבוצות, כל הסטודנטים יראו וישמעו זה את זה.
  - הקפד להיות עם פניך אל הסטודנטים במצב של הרצאה פרונטלית.
  - דבר בקצב סביר ולא מהיר מדי.
  - בפנייה של סטודנט עם לקות שמיעה, הקפד לענוד מכשיר הגברה.
  - מומלץ כי תאשר את האפשרות להקלטת השיעור.
  - שאל שאלות מנחות לאורך השיעור ואפשר דיון על התכנים.
  - צור הזדמנויות לעבודה בזוגות או בקבוצות קטנות לאורך המפגשים.
  - הקצה זמן לשאלות במהלך השיעור ולא רק בסיומו.
  - עודד למידת עמיתים הכוללת שיתוף של ידע, שאלות, מחשבות ודעות.
  - במידה ולומד בקורס סטודנט עם מגבלה, בדוק האם הוא מעוניין בסיוע מסטודנטים אחרים.

סוגיות ייחודיות בהנגשת הקורס

הנושאים המובאים להלן מהווים הרחבה לפרק העקרונות הכלליים. בחלק זה מוצגת הרחבה להיבטים נוספים הקיימים בלמידה.

• הנגשת סילבוס

הצג את מטרת הקורס
חלק את התכנים על פי נושאים
קשר את הפרטים הביבליוגרפיים הרלוונטיים לכל נושא
הדגש מאמרי חובה לעומת מאמרי זכות
ודא כי פרטי הקריאה נגישים באתר ובספרייה (צרף קישורים במידת האפשר)
צרף את המטלה המסכמת או התרגילים לסילבוס כולל זמני הגשה
כתוב את פרטי ההתקשרות ואת שעות ההתקשרות עמך

• הנגשת מצגות

הקפד על מצגות שאינן עמוסות מדי – ללא אלמנטים זזים ואנימציה מרובה.
השתמש בצבעים ניגודיים בין הרקע לבין הכיתוב.
ודא שגודל הגופן הוא 16 נק' לפחות.
הימנע משילובים של צבעי אדום וירוק כרקע וככיתוב לטובת אנשים עם עיוורון צבעים.
העדף להעלות מצגות פתוחות וחומרים אינטרנטיים פתוחים על פני חומרים נעולים שקשה לעשות להם עיבוד.

• הנגשת חומרי מולטימדיה (וידיאו, קובצי קול ולוחות חכמים)

ככלל, מומלץ לשלב במהלך הקורס חומרי מולטימדיה.
העדף חומרים שניתן למצוא גם באינטרנט או שניתן להעלות לאתר הקורס.
בדוק שסרטים מופיעים עם כתוביות בעברית. שים לב: הקפדה על כתוביות היא קריטית עבור סטודנטים עם לקויות שמיעה.
ציין וכתוב את המקור לסרט: שם הסרט, במאי, שנה.

• הנגשת דרכי הערכה

צור גיוון בדרכי ההערכה והשתמש בשלוש דרכי הערכה לפחות – בסוגי המטלות, בסוגי השאלות או בשניהם.

סוגי המטלות: מבחנים, עבודות, מטלות אמצע ופרזנטציות.

סוגי השאלות: שאלות פתוחות לעומת שאלות סגורות, שאלות ידע לעומת שאלות חשיבה, שאלות בנושא ביקורת, יישום וחשיבה יצירתית.
הקפד על בחירה בין מטלות לבין שאלות.

• הנגשת דרכי הוראה

צור גיוון בדרכי ההוראה והשתמש בשלוש דרכי הוראה לפחות. השתמש במספר אמצעי המחשה, מילוליים וחזותיים, למשל: חומרי מולטימדיה, דוגמאות, תרשימים וגרפים. סוגי דרכי הוראה: הרצאה פרונטלית, דיונים כיתתיים, עבודה בקבוצות או בזוגות, פרזנטציות של סטודנטים.

• הנגשת למידה מקוונת

למידה מקוונת מתאפיינת בלמידה עצמאית ובזמנים המתאימים ללומד. היא מבוססת על אוריינות מחשב, ועל יכולות קריאה וכתיבה עצמאיות.

ייצוג

- ודא שאיכות החומרים הסרוקים טובה ונוחה לקריאה. במידת הצורך ניתן לפנות לספרייה לקבלת סיוע בשיפור איכות הסריקה.
- מומלץ להעלות מצגות פתוחות וחומרים אינטרנטיים פתוחים על פני חומרים נעולים שקשה לעשות להם עיבוד.
- חומרים פתוחים מאפשרים עריכה – הגדלה, הדגשה ושינויי צבעים.
- חומרים פתוחים מאפשרים שימוש בתוכנות הקראה.
- שלב בחומרי הקורס גם מולטימדיה – סרטונים וקובצי שמע.
- הצג דוגמאות ותרגילים לצד פתרונות והסברים.

ביטוי

- קבע נהלים ברורים הנוגעים לסוגיות אתיות ולסגנון המשוב הרצוי מחברי הקבוצה.
- שלב שני מפגשים כיתתיים בתחילת הסמסטר ובמהלכו. מטרת המפגש: הגדרת עקרונות, הצגת מטרות, ציפיות, נהלים, דרכי תקשורת ומענה על שאלות.
- תכנן מטלות ביניים בנוסף למטלה הסופית.
- הקפד לתת משקל בציון למידת ההשתתפות.

השתתפות

- שלב בין למידה סינכרונית (שימוש בצ'אט) לבין למידה א-סינכרונית (שימוש בפורום).
- ערוך בקרה על מידת ההשתתפות של הלומדים בקורס.
- עודד את הסטודנטים להיות פעילים באמצעות פנייה אישית במידת הצורך.
- משב את עבודתם תוך זמן קצר.

• הנגשת סדנאות

סדנאות הן מפגשים פחות פורמליים בין לומדים, שמספר המשתתפים בהן קטן יחסית, ויש בהן מקום לטיפוח כוחה של קבוצה באמצעות שיח קבוצתי ולשיפור מיומנויות תקשורת.

ייצוג

- הצג בפני הסטודנטים דוגמאות ותבנית לכתיבה: רפלקציה, כתיבת דוח והצגת אירועים.
- מנה מתעד למפגש שיסכם אותו ויפיץ לכלל הסטודנטים.

ביטוי

- הקפד להיות זמין עבור הסטודנטים דרך אמצעי ההתקשרות השונים.
- הקפד לתת משוב מידי לסטודנטים על אופן עבודתם.
- הכר את הפרופיל של הסטודנטים (ראה פירוט בהנגשת עבודה מעשית).

השתתפות

- הקפד לשתף את כלל הסטודנטים.
- בדוק כי הסטודנטים רואים ושומעים זה את זה.
- הקפד על כך שכל סטודנט ידבר בתורו.
- עודד דעות שונות.

• הנגשת עבודה מעשית

העבודה המעשית מקבלת במכללות להכשרת מורים מקום מרכזי בתהליך ההכשרה. בהכשרה המעשית מושקעות תשומות רבות ומעורבים בה הן סגלים מהמכללה והן סגלים מהקהילה הנדרשים לעבודה משותפת באופן שיאפשר תהליך הכשרה מיטבי. סטודנטים עם מוגבלות עלולים לחוות קושי בתיאום בין המערכות השונות, להיתקל בקשיים בכניסה ובהשתלבות במסגרת חדשה או להתמודד עם מסגרת לא נגישה. בעבודה המעשית קיימת חשיבות רבה לזיהוי צרכי הלומד ולהנחיית המורה המאמן על דרכי התמודדות עם סטודנט עם מגבלה. בנוסף, יש לדון על פי צורך באפשרות להרחבת זמן ההכשרה לאדם עם מוגבלות.

ביטוי

- הכר את הפרופיל של הסטודנטים המתנסים, למשל: עברית שאינה ברמת שפת אם, לקות למידה, מוגבלות רפואית.
- בדוק צרכים ייחודיים להנגשה יחד עם הסטודנט.
- ודא כי מקום ההכשרה נגיש לסטודנט עם המוגבלות.
- בחן את האפשרות לצוות סטודנט עם מוגבלות לסטודנט נוסף.
- הקפד על תקשורת שוטפת עם יועץ בית הספר ועם איש הקשר.

- מומלץ לקיים ישיבה משותפת לפני תחילת שנת ההתנסות במטרה לדון בקשיים צפויים ובדרכי התמודדות.
- יש להגדיר באופן משותף ציפיות מהסטודנט וקריטריונים להערכה.
- יש לתאם את תכני המשוב וההערכה.

משוב והערכה:

- הקפד לקיים מספר שיחות משוב עם הסטודנטים לאורך ההכשרה.
- כתוב דף הנחיות ברור למטלות ההכשרה.
- קיים מעקב שוטף על הגשת מערכי שיעור לאורך הקורס.
- הצג לסטודנט דוגמאות שונות של מערכי שיעור ודון בהם.

• הנגשת סמינריון

הסמינריון מתאפיין בכתיבה תהליכית, ויש משמעות לקשר השוטף של המרצה ולמידת עמיתים. סטודנטים עם מוגבלות נעזרים פעמים רבות במרכז התמיכה ובחונכים בכדי לעקוף קשיים שנגזרים מהמוגבלות. כך למשל: סטודנט עם לקות נעזר בחונך לחיפוש חומר או במקריא; סטודנט עם מגבלה פיזית נעזר במקליד; סטודנט עם דיסלקציה נעזר בהקראה ובהגהה לשגיאות כתיב. חשוב להדגיש שהחונכים אינם מעורבים בבחירת התכנים והחומרים ובהחלטות שונות לגבי המחקר, ולכן אין בכך פגיעה בטוהר העבודה.

ייצוג

- הקדש זמן לחזרה על עקרונות של כתיבה אקדמית וכלליה.

ביטוי

- כתוב דף הנחיה הכולל את הדרישות הבאות:
- הגדרת היקף המחקר: מספר משתתפים/פריטים, כלים ומתודות סטטיסטיות נדרשות.
- היקפי מקורות נדרשים בעברית ולועזית.
- מספר עמודים מצופה.
- יחס בין מאמרים לספרים.
- יחס בין ספרות עדכנית לספרות אחרת.
- פרסם מחוון שכולל פרמטרים כמו תוכן, מבנה, שפה, שמירה על כללי יישום. ציין מה משקלו של כל פרמטר בהליך ההערכה.
- פרסם לסטודנטים לוח זמנים והגשות שכולל מטלות ביניים המייצגות את ההתקדמות בכתיבה, למשל: הגשת נושא, שאלת מחקר וביבליוגרפיה ראשונית, הגשת סקירה תיאורטית, הגשת טיוטה ראשונה.
- קבע מראש תאריכים לפרזנטציות ובקש לקבל תוצר כתוב כגיבוי וכטיטה.
- הוסף לרשימה הביבליוגרפית ספרות בנושא כתיבה אקדמית וכתובת מחקר.

- משב סטודנטים על עמידה בלוחות זמנים, מסירות והתקדמות באופן כללי.
- כלול במשוב לסטודנט הערכה על תהליך הלמידה בנוסף להערכת התוצר הסופי.
- מועדי הגשה
- קבע מועד הגשה מוקדם בכדי לתת אפשרות לתיקונים.
- הגדר מראש את מועד ההגשה הסופי.
- במקרה של בקשה לדחייה, קבע מועד חדש בטווח הקרוב.

השתתפות

- ודא שכל המשתתפים מקבלים הזדמנות להציג ולהיות מעורבים בשיח ובמתן משוב.

• הנגשת סיור

במכללה האקדמית בית ברל מתקיימים סיורים מסוגים שונים, ביניהם סיורים בתערוכות, סיורים במסגרות חינוכיות שונות, וסיורים במסגרת החוג ללימודי ארץ ישראל. כל אחד מהסיורים מזמן ניתוח והתייחסות אחרים, ובמקרים מסוימים, כאשר מדובר במגבלות ניידות ובמגבלות חושיות, יש לשקול ולאפשר מלווה. הסיור מצריך היערכות מוקדמת ותיאום בין מספר גורמים: המרצה, הסטודנט, מקום הסיור ודרכי ההגעה.

ייצוג

- ודא כי מקום הסיור נגיש לאוכלוסיות שונות, ומותאם לסטודנטים עם מוגבלות.
- בקש מהמדריכים להכין מראש מפות מוגדלות, טקסטים כתובים ולהשתמש ברמקול.
- אם מוצג סרט – העדף סרט עם כתוביות.

ביטוי

- הכר את הפרופיל של הסטודנטים ובדוק מי מהם זקוק להתאמות מיוחדות.
- בנה תוכנית סיורים ופרסם אותה בתחילת הקורס. התוכנית תכלול: מועדי הסיור, זמני הסיור וההתארגנות הנדרשת (לינה, ציוד, מזון, מים, כלי כתיבה) מקום, מטרות וחובות הגשה.
- אפשר בחירה בין הסיורים.
- הקדש בסוף הסיור זמן לתחילת כתיבה של רעיונות ושל נושאים מרכזיים.

השתתפות

- חלק דף הנחיות להתנהלות במהלך הטיול.
- תכנן זמן להפסקות במהלך הסיור במקומות מוסדרים למנוחה.
- ודא שכל הסטודנטים נמצאים בקשר עין ושומעים את המדריך, במיוחד סטודנטים עם מגבלת ראייה או שמיעה.

• הנגשת מעבדה

מטרתה של המעבדה היא להתנסות בפרקטיקות מקצועיות. היא מאופיינת בעבודה עצמאית או בקבוצות קטנות בפיקוח ובהדרכת מנחה. הסביבה והציוד הפיזי הם מרכזיים בעבודה במעבדה ועלולים להוות חסם מרכזי לסטודנטים עם מוגבלות, אשר יצטרכו התאמה סביבתית או סיוע אנושי.

ייצוג

- דאג מראש לארגון הציוד הנדרש ולהצבתו בעמדות.
- הצג בפני הסטודנטים תבנית להגשת דוח מעבדה.

ביטוי

- הכר את הפרופיל של הסטודנטים ובדוק מי מהם זקוק להתאמות מיוחדות או סיוע פרטני.
- בנה מראש את תוכנית המעבדות יחד עם ההגשות הנדרשות.
- חלק לסטודנטים דף הנחיות הכולל את מטרות המעבדה ואת מהלך העבודה.

השתתפות

- אפשר לסטודנטים לעבוד בזוגות או בקבוצות קטנות.
- אשר הגעת מלווה בהתאם לבקשתו של סטודנט עם מוגבלות.

- Burgstahler, S'.(2012) . Equal access: Universal design of instruction .University of Washington: Do-It.
- Edyburn, D'.(2005) . Universal design for learning .Special education technology practice, 7(5). 16-22.
- Edyburn, D'L'.(2010) . Would you recognize universal design for learning if you saw it? Ten propositions for new directions for the second decade of UDL. Learning disability quarterly, 33. 33-41.
- Hindes, Y' & Mather, J' .(2007) . Inclusive Education at the Post-Secondary Level: Attitudes of Students and Professors .Exceptionality Education Canada 17(1). 107-128.
- Joines, S' .(2009) . Enhancing quality of life through Universal design .Neuro Rehabilitation, 25. 313-326.
- Konur, O'.(2006) .Teaching disabled students in higher education .Teaching in Higher Education, 11(3). 351-363.
- Leyser, Y' & Greenberger, L' .(2008) .College students with disabilities in teacher education: faculty attitudes and practices .European Journal of Special Needs Education, 23(3). 237-251.
- Leyser, Y', Greenberger, L', Sharoni, V' & Vogel, G' .(2011). Students with disabilities in teacher education: Changes in faculty attitudes toward accommodations over ten yaers .International journal of special education, 26(1). 162-174.
- Lovett, B'J'. (2010). Extended time testing accommodations for students with disabilities: Answers to five fundamental questions. Review of educational research, 80(4). 611-638.
- Perlow, E' .(2007). Accessibility in the postsecondary classroom: Health education faculty perspectives 2006-2007. California State University at Northridge [CSUN] International Conference .Los Angeles, CA.
- Spooner, F', Baker, J'N', Harris, A'A', Ahlgrim-Delzell, L' & Browder, D'L'. (2007). Effects of Training in Universal Design for Learning on Lesson Plan Development. Remedial and special education 28(2), 108-116.

חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכוניים, התשס"ח-2008. (2008).
ירושלים, ישראל: כנסת ישראל.

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998. (1998). ירושלים: כנסת ישראל.

טבקמן, מ'. (2008). נגישות השירות בהשכלה גבוהה - מהלכה למעשה. עניין של גישה, 8,
35-41.

לייזר, י'. (2011). גורמים המקדמים או מעכבים השתלבות של סטודנטים עם מוגבלויות
בחינוך הגבוה: מבט בינלאומי. בתוך: ג' אבישר, י' לייזר וש' רייטר, שילובים: מערכות חינוך
וחברה (עמ' 345). חיפה: אחוה הוצאה לאור.

מור, ש'. (2009). בין המשגה פוליטית להכרה משפטית: חסמים במימוש זכויות אנשים עם
מוגבלויות. בתוך: ג' גל ומ' אייזנשטדט, נגישות לצדק חברתי בישראל (עמ' 79-134).
ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

רוסק, ס' ודהן, א'. (2005). מרכז תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה - שותפות קהילתית.
סוגיות בחינוך מיוחד ובשיקום, 20(2), 85-92.

שרוני, ו' וווגל, ג'. (1998). עמדות סגל מורי מכללה כלפי סטודנטים בעלי ליקויים בכלל
וליקויי למידה בפרט. דפים, 27, 59-77.

תיקון מס' 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות תשנ"ח-1998. (2005). ישראל,
ירושלים: כנסת ישראל.